

Oikeustieteen notaarivaiheen opiskelijoiden pohdintoja hyvästä juristista arvojen näkökulmasta

Anne Haarala-Muhonen – Liisa Myyry

Tiivistelmä – Juristin ammatissa pidetään oikeudenmukaisuutta keskeisenä arvona, ja hyvien juristien odotetaan lähestyvän oikeudellisia kysymyksiä moraalisesti neutraalilla ja puolueettomalla tavalla. Tutkimukset osoittavat, että arvot ovat merkittäviä tekijöitä ihmisten asenteiden ja käyttäytymisen ennustamisessa, ja että arvojen yhteneväisyys ympäristön kanssa parantaa yksilöiden hyvinvointia. Juristien henkilökohtaisia arvoja ei ole laajasti tutkittu, joten tässä tutkimuksessa tarkastelemme, mitkä muut arvot kuin oikeudenmukaisuus voivat olla tärkeitä tuleville juristeille. Tutkimuksessa selvitetään oikeustieteen notaariopiskelijoiden pohdintoja hyvästä juristista suomalaisessa yliopistossa. Tähän laadulliseen tutkimukseen osallistui 67 opiskelijaa. Aineisto kerättiin pohdintatehtävän avulla ja analysoitiin abduktiivisen laadullisen sisällönanalyysin avulla käyttäen Schwartzin arvoteorian mallia aineiston luokittelun apuna. Analyysissä havaittiin neljä Schwartzin arvomallin ulottuvuutta: avoimuus muutokselle, säilyttäminen, itsensä ylittäminen ja itsensä korostaminen. Lisäksi tunnistettiin työhön liittyviä arvoja. Tutkimuksemme osoittaa, että oikeustieteen notaarivaiheen opiskelijoiden arvomaailma on monimuotoinen. Oikeustieteen opiskelijat eivät painottaneet pelkästään moraalisesti neutraaleja arvoja, vaan he olivat ennakkoluulottomia sekä motivoituneita edistämään muiden hyvinvointia. Tulokset heijastavat paitsi koulutuksen arvopohjaa myös ikäryhmien yleisiä arvomieltymyksiä.

Asiasanat: henkilökohtaiset arvot, ammatilliset arvot, Schwartzin arvomalli, juristiprofessio, oikeustieteen opiskelijat

1. Johdanto

Juristin ammatin keskeisenä arvona pidetään oikeudenmukaisuutta,¹ ja juristien odotetaan käyttävän moraalisesti neutraalia ja arvovapaata lähestymistapaa oikeudellisten ongelmien ratkaisemisessa.² Tutkimukset osoittavat, että henkilökohtaiset arvot ovat yhteydessä tilanteiden tulkintaan, asenteisiin ja käyttäytymiseen,³ ja niillä voi olla vaikutusta juristin tekemiin oikeudellisiin päätöksiin. Arvoja voidaan pitää eettisen toiminnan kulmakivenä, sillä ne motivoivat ihmisiä tavoittelemaan eettisiä päämääriä.⁴ Etiikalla viitataan usein systemaattiseen pyrkimykseen ymmärtää oikeaa ja väärää koskevia käsityksiä, ja ammattietiikalla tarkoitetaan ammattialan yhteistä näkemystä siitä, millainen ammatillinen toiminta on oikeaa ja hyvää ja millainen puolestaan ei-toivottua. Tämä näkemys on usein esitetty ammattieettisessä koodistossa, jossa on kuvattu ammattikunnan sopimat eettiset periaatteet, ohjeet ja säännöt. Suomen Juristiliiton eettiset ohjeet korostavat hyvän juristitavan periaatteina muun muassa oikeudenmukaisuutta, lojaalisuutta, riippumattomuutta ja tasapuolisuutta.⁵ Vastaavasti Asianajajaliitto kirjaa perusarvoikseen lojaalisuuden, riippumattomuuden, esteettömyyden, luottamuksellisuuden ja kunniallisuuden.⁶

1 Airaksinen 2012, s. 616.

2 Kadwaki 2015, s. 323; Wizner 1998, s. 588–589.

3 Sagiv – Schwartz 2022, s. 536–537.

4 Juujärvi – Myyry – Pessa 2007, s. 34.

5 Ks. <https://juristiliitto.fi/edunvalvonta/juristiliiton-suosituksia/juristin-eettiset-ohjeet/>

6 Ks. <https://asianajajaliitto.fi/asianajajaliitto/keita-olemme/toiminta-ajatus-arvot-ja-strategia/>

Tarkasteltaessa juristin työn merkityksellisyyttä Suomessa juristit arvostivat yhä enemmän työn mielekkyyttä ja kestävyyttä.⁷ Lisäksi on havaittu, että alalla saatetaan olla siirtymässä asiakkeskeisestä työkuultuurista ihmiskeskeisempään lähestymistapaan.⁸ On näyttöä siitä, että omien arvojen yhteensopivuus ympäristön kanssa lisää yksilöiden hyvinvointia,⁹ kun taas tärkeiden arvojen vastaisesti toimiminen voi aiheuttaa ahdistusta ja lisätä eettistä stressiä.¹⁰ On tärkeää, että oikeustieteellisen koulutuksen tavoitteena on paitsi opettaa oikeudellisia oppeja, myös innostaa opiskelijoita kehittämään monipuolisesti työelämätaitoja sekä rohkaista heitä pohtimaan omia arvojaan ja eettisiä kysymyksiä.¹¹

Oikeustieteen opiskelijoiden ja juristien henkilökohtaisista arvoista on saatavilla vain vähän tutkimustietoa, ja kiinnostava kysymys on myös, mitkä muut arvot oikeudenmukaisuuden ohella voivat olla tärkeitä oikeustieteen opiskelijoille. Tässä tutkimuksessa selvitetään laadullisen tutkimuksen keinoin oikeustieteen notaariopiskelijoiden käsityksiä hyvästä juristista ja arvoista suomalaisessa yliopistossa.

2. Arvot ja arvoulottuvuudet

Yleensä arvot käsitetään uskomuksiksi siitä, että tietty toimintatapa tai päämäärä on henkilökohtaisesti tai sosiaalisesti tavoiteltavampi kuin vastakkainen toimintatapa tai päämäärä. Yhteiskuntatieteellisessä arvotutkimuksessa tällä hetkellä yleisimmin käytetyn teorian mukaan arvot ovat yleisiä elämää ohjaavia periaatteita, jotka voidaan asettaa henkilökohtaiseen tärkeysjärjestykseen.¹² Arvot siis motivoivat ihmisiä tavoittelemaan erilaisia päämääriä, ja motivaatiot ovat joko toisilleen vastakkaisia tai yhteensopivia. Yksittäiset arvot muodostavat motivaatioidensa pohjalta kymmenen yleismaailmallista eli eri kulttuureissa suunnilleen samanmerkityksistä arvoaluetta.¹³ Nämä arvoalueet esitetään Taulukossa 1.

Motivaatioiden yhteensopivuuksien ja vastakkaisuuksien mukaan edellä esitetyt 10 arvoaluetta voidaan esittää kehämallina (Kuvio 1), jossa vierekkäin ovat aina motivaatioiltaan yhteensopivat arvot ja vastakkaisilla puolilla toistensa kanssa yhteensopimattomat arvot. Näin 10 arvoaluetta muodostaa neljä ulottuvuutta, jotka voidaan asettaa kahdelle jatkumolle: itsensä ylittäminen vs. itsensä korostaminen ja muutosvalmius vs. säilyttäminen. *Itsensä ylittäminen* -ulottuvuudelle sijoittuvat arvot, joiden päämääränä on toisten ihmisten hyvinvoinnista huolehtiminen: hyväntahtoisuus ja universalismi. *Itsensä korostaminen* -ulottuvuudelle sijoittuvat valta ja suoriutuminen, joilla tavoitellaan henkilökohtaisesti hyvää sosiaalista asemaa ja menestystä. *Muutosvalmius* -ulottuvuuden arvoalueita ovat itseohjautuvuus, virikkeisyys ja mielihyvä, jotka tähtäävät itse asetettujen älyllisten ja emotionaalisten tavoitteiden saavuttamiseen. *Säilyttäminen* -ulottuvuus taas kannustaa ihmisiä säilyttämään vallitsevia olo- ja ihmissuhteita sekä noudattamaan perinteisiä tapoja tehdä asioita.¹⁴ *Työarvot* eli ahkeruuden ja pitkäjänteisen työs-

7 Alaja 2023, s. 8

8 Alaja 2023, s. 6.

9 Sortheix – Lönnqvist 2015, s. 43.

10 Juujärvi – Nummela – Sinervo 2023, s. 11.

11 Wizner 1998, s. 583, 587; James 2014, s. 32.

12 Schwartz 1992, s. 4.

13 Schwartz 1992, s. 6–7.

14 Schwartz 1992, s. 14–15, 45.

Taulukko 1. *Schwartzin* arvoalueet ja niiden sisältämät yksittäiset arvot.

Arvoalue	Yksittäiset arvot
Valta	Sosiaalinen arvovalta ja toisten kontrollointi (yhteiskunnallinen valta, varakkuus, arvovalta)
Suoriutuminen	Henkilökohtainen menestyminen vallitsevien sosiaalisten normien mittapuulla (menestys, kyvykyys, kunnianhimo, vaikutusvalta)
Mielihyvä	Mielihyvä ja aistillisten tarpeiden tyydyttäminen (mielihyvä, elämästä nauttiminen)
Virikkeisyys	Jännitys ja vaihtelu elämässä (uskalaisuus, vaihteleva elämä, jännittävä elämä)
Itseohjautuvuus	Itsenäinen ajattelu ja toiminta (luovuus, vapaus, uteliaisuus, itsenäisyys, omien tavoitteiden valitseminen)
Universalismi	Kaikkien ihmisten ja ympäristön ymmärtäminen ja suojeleminen (sosiaalinen oikeudenmukaisuus, laajakatseisuus, maailman rauha, viisaus, luonnon ja taiteen kauneus, ympäristön suojeleminen)
Hyväntahtoisuus	Läheisten ihmisten hyvinvoinnista huolehtiminen (avulaisuus, anteeksiantavaisuus, rehellisyys, uskollisuus, vastuullisuus)
Perinteet	Kulttuurin ja uskonnon asettamien käyttäytymistapojen hyväksyminen ja kunnioittaminen (oman elämänsänsä hyväksyminen, perinteiden kunnioitus, nöyryys, malllisuus)
Yhdenmukaisuus	Sosiaalisten normien vastaisen toimintojen, taipumusten ja impulssien rajoittaminen (tottelevaisuus, itsekontrolli, kohteliaisuus, vanhempien ja vanhojen ihmisten kunnioittaminen)
Turvallisuus	Turvallisuuden ja vakiintuneiden toimintatapojen säilyttäminen yhteiskunnassa, ihmissuhteissa ja suhteessa omaan itseensä (perheen turvallisuus, kansallinen turvallisuus, yhteiskunnallinen järjestys)

kontrollin arvostaminen (esim. ahkeruus, tunnollisuus, järjestelmällisyys, täsmällisyys, pitkäjänteinen suunnittelu), jotka eivät alun perin sisältyneet malliin, ovat osoittautuneet merkitykselliseksi eri tutkimuksissa, mutta niiden sijoittuminen arvokehälle vaihtelee aineiston mukaan.¹⁵

Suomalaisten arvoja edustavilla kansallisilla otoksilla tutkinut *Martti Puobiniemi* toteaa, että arvojen yhteys demografisiin tekijöihin näkyy muun muassa siinä, että iäkkäiden ja vähemmän koulutusta saaneiden arvot painottuvat säilyttämisarvoihin, kun taas nuoremmilla vastaajilla korostuvat suoriutuminen, mielihyvä ja virikkeisyys ja enemmän koulutusta saaneilla muutosvalmiusarvot.¹⁷ Iän yhteys arvopreferensseihin on todettu myös kansainvälisesti.¹⁸ Hollantilaisessa tutkimuksessa sukupolvien arvoeroista ja -muutoksesta kävi ilmi, että milleniaalit (1980–1992) arvostivat enemmän mielihyvää kuin vanhin sukupolvi (1925–1945), ja milleniaalien arvopreferenssit olivat myös herkempiä muutoksille kuin muiden sukupolvien.¹⁹ Sukupolvien väliset erot voivat näkyä myös työhön liittyvissä asenteissa, jotka heijastelevat arvopreferenssejä. Äskettäisessä katsausartikkelissa havaittiin, että jos X-sukupolvelle (1965–1979/80) on työssä tärkeää pysyvyys ja etenemismahdollisuudet, niin Z-sukupolvelle (1996–2010/12) joustavuus, yhteistyö ja itsensä kehittäminen ovat keskiössä.²⁰ Myös sukupuolten väliset arvoerot ovat samansuuntaisia sekä Suomessa että kansainvälisesti. Vaikka hyväntahtoisuus on usein vastaajien tärkein arvo otoksesta riippumatta, miehet arvostavat enemmän itsensä

15 Helkama 2015, s. 145–148.

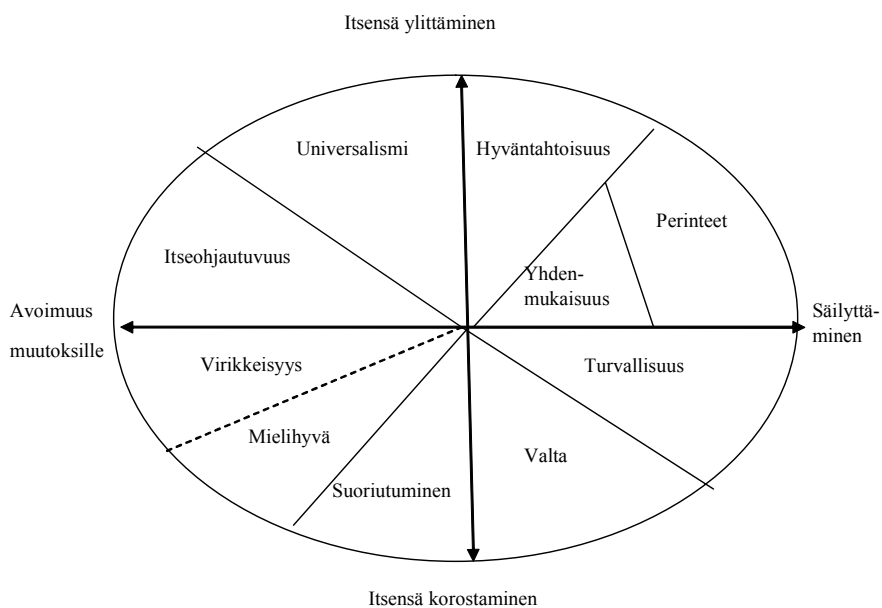
16 Schwartz 1992, s. 45.

17 Puobiniemi 2022, s. 63.

18 Leijen – van Herk – Bardi 2022, s. 1.

19 Leijen – van Herk – Bardi 2022, s. 4.

20 Fuchs – Lorenz – Fuchs 2024, s. 63. Eri tutkimuksissa on sukupolvien rajat vedetty vähän eri tavoin.

Kuvio 1. Schwartzin arvomalli.¹⁶

korostamis- ja muutosvalmiusarvoja kuin naiset ja naiset taas itsensä ylittämisarvoja enemmän kuin miehet.²¹ Sukupuolten arvoerot näyttävät kuitenkin olevan pienempiä kuin ikään, koulutukseen tai kulttuuriin liittyvät erot.²²

Arvojen yhteys käyttäytymistäipumuksiin on kiinnostanut tutkijoita pitkään.²³ Koska Schwartzin teorian mukaan arvot ovat elämää ohjaavia päämääriä, joilla on voimakas motivaatiopohja, on arvojen ja käyttäytymisen välinen yhteys keskeinen kysymys teorian kannalta. Arvojen ja käyttäytymisen yhteys ei kuitenkaan ole täysin suoraviivainen, koska sama käyttäytymisen voi heijastella useampia arvoja tai arvojen lisäksi käyttäytymiseen voi vaikuttaa moni muukin tekijä.²⁴ Oman käyttäytymisaikomuksen ja todellisen käyttäytymisen välillä voi olla myös ristiriitä.²⁵ Tutkimuksen mukaan arvojen ja käyttäytymisen yhteyttä säätelee ainakin kolme erilaista mekanismia: saavutettavuus, tulkinta sekä kontrolli.²⁶ Tärkeimmät ja helpoimmin saavutettavat arvot ovat selkeimmin yhteydessä käyttäytymiseen. Arvojen aktivointi lisää niiden saavutettavuutta: esimerkiksi esittämällä ympäristöystävällisiä arvoja tutkittaville universalismiarvojen kannattajat valitsivat tutkimuksen seuraavassa vaiheessa ympäristöystävällisemmän

21 Schwartz – Rubel 2005, s. 1020; Puohiniemi 2022, s. 63.

22 Puohiniemi 2022, s. 63; Schwartz – Rubel 2005, s. 1020.

23 Esim. Feather 1990, s. 151–192.

24 Bardi – Schwartz 2003, s. 1208–1209; Cieciuch 2017, s. 244.

25 Fisher 2017, s. 220–221.

26 Sagiv – Schwartz 2022, s. 538; Sagiv – Roccas 2021, s. 301.

television kuin tutkittavat, joille universalismi ei ollut keskeinen arvo tai joiden arvoja ei aktivoitu.²⁷ Toinen keino aktivoida arvoja on niiden reflektointi, eli arvojen ja niiden tärkeyden tietoinen pohtiminen.²⁸ Esimerkiksi hyväntahtoisuusarvojen reflektointi lisäsi yhteistyötä sosiaalisen dilemman pelissä.²⁹ Toisaalta aktivointimekanismi voi toimia myös toisinpäin, eli esimerkiksi kognitiivinen kuormitus tai hajamielisyyden voi ehkäistä arvovihjeiden havaitsemista ympäristöstä sekä arvojen aktiivista pohtimista.³⁰

Tulkintamekanismi tarkoittaa, että mitä enemmän ajattelemme tietyn käyttäytymisen ilmentävän meille tärkeää arvoa, sitä luultavammin käyttäydymme sen mukaisesti. Jos kierrättäminen ilmentää meille tärkeää ympäristönsuojeluarvoa, me todennäköisemmin kierrätämme.³¹ Millainen käyttäytyminen ilmentää mitään arvoa on myös kulttuurisesti säädeltyä. Lisäksi kulttuuri vaikuttaa arvojen ja käyttäytymisen väliseen yhteyteen kontrollin kautta. Tiukan kontrollin kulttuureissa normit ja odotukset voivat vaikuttaa käyttäytymiseen enemmän kuin henkilökohtaiset arvot, toisin kuin löyhän kontrollin kulttuureissa, joissa henkilökohtaisten arvojen toteuttaminen on sallitumpaa.³²

Bardi ja *Schwartz* tutkivat arvojen yhteyttä arvoista johdettuihin jokapäiväisiin toimintoihin, jotka eivät vaadi tietoista harkintaa, kuten toisten painostaminen omaan kantaansa (valta), syöminen tai juominen ilman nälkää tai janoa (mielihyvä), ympäristöystävällisten tuotteiden kuluttaminen (universalismi) ja ristiiriitojen välttely (yhdenmukaisuus).³³ He pyysivät myös vertaisia arvioimaan, kuinka usein tutkittavat toimivat kuvatulla tavalla. Tulokset osoittivat, että arvojen yhteys niitä vastaaviin toimintoihin vaihteli perinteiden ja virikkeisyyden vahvasta yhteydestä mielihyvän, itseohjautuvuuden, universalismin ja vallan kohtalaiseen sekä turvallisuuden, yhdenmukaisuuden, hyväntahtoisuuden ja suoriutumisen heikkoon yhteyteen.³⁴ Näytti myös siltä, että normien mukainen käyttäytyminen vähensi arvojen ja käyttäytymisen välistä yhteyttä. Silloin normit määrittivät toimintaa enemmän kuin arvot.³⁵ Viimeaikaisen katsausartikkelin mukaan on havaittu ainakin yksi johdonmukainen löydös arvojen ja käyttäytymisen välisestä yhteydestä eri kulttuureissa: universalismin yhteys ympäristöystävälliseen käyttäytymiseen (kuten kierrättäminen, energian ja veden säästäminen, julkisen liikenteen käyttäminen).³⁶ Eri kulttuureissa näyttää olevan melko yhtäläinen käsitys siitä, millainen käyttäytyminen liittyy mihinkin arvoalueeseen.³⁷

Perinteisten kyselymittareiden lisäksi arvojen ja käyttäytymisen välistä yhteyttä on tutkittu sovelluksella, joka pyysi vastaajia raportoimaan avokysymyksellä tekemisistään viimeisen 15 minuutin sisällä viikon ajan seitsemän kertaa päivässä.³⁸ Tutkijat havaitsivat, että vahvimmin jokapäiväistä käyttäytymistä näytti motivoivan ja ennustavan avoimuus muutoksille – säilyttäminen-ulottuvuus.³⁹

27 Verplanken – Holland 2002, s. 439.

28 Sagiv – Roccas 2021, s. 303.

29 Sagiv – Sverdlik – Schwartz 2011, s. 69.

30 Sagiv – Roccas 2021, s. 303.

31 Sagiv – Roccas 2021, s. 304.

32 Elster – Gelfand 2020, s. 333.

33 Bardi – Schwartz 2003, s. 1209, 1211.

34 Bardi – Schwartz 2003, s. 1216.

35 Bardi – Schwartz 2003, s. 1217.

36 Sagiv – Schwartz 2022, s. 537.

37 Hanel – Maio – Soares – Vione – de Holanda – Gouveia – Patil – Kamble – Manstead 2018, s. 12.

38 Skimina – Ciecuih 2020, s. 35.

39 Skimina – Ciecuih 2020, s. 45–46.

Arvojen muutosta on Suomessa tutkittu edustavilla poikkileikkausotoksilla vuodesta 1981 vuoteen 2015.⁴⁰ Tuona aikana arvomuutokset ovat olleet vähittäisiä mutta johdonmukaisia, ja ne ovat heijastelleet yhteiskunnallisia muutoksia, kuten taloussuhdanteiden vaihtelua, väestörakenteen muutosta (ikäntyminen ja koulutustason nousu) ja teknologian digitalisaatiota ja median käytön pirstaloitumista.⁴¹ Kokonaisuutena tarkasteltaessa suomalaisten arvot ovat siirtyneet kohti muutosvalmius- ja itsensä ylittämisarvoja.⁴² Myös lyhyempinä ajanjaksoina voidaan nähdä siirtymiä arvojen tärkeydessä ympäristön vaikutuksesta.⁴³ Suomessa ammattikorkeakouluopiskelijoiden pitkäjäisaineistossa 2007–2010 turvallisuusarvo kasvatti merkittävästi tärkeyttään, mikä saattoi johtua tutkimusajalle osuneista turvallisuuden tunnetta uhanneista tapahtumista, kuten Jokelan ja Kauhajoen kouluampumisista, globaalista taantumasta ja Georgian sodasta.⁴⁴

2.1. Arvot juristiprofessiossa

Arvojen yhteys koulutusvalintoihin on todettu useassa tutkimuksessa. Opiskelija-aineistoissa kauppatieteen, tekniikan ja ihmistieteiden opiskelijoiden arvoerot ovat selvät: kauppatieteilijät arvostavat ihmistieteilijöitä enemmän suoriutumista, kun taas ihmistieteilijät arvostavat kauppatieteilijöitä enemmän universalismia. Tekniikan opiskelijat erottautuivat muista perinteiden, yhdenmukaisuuden ja turvallisuuden arvostajina.⁴⁵ Koulutusala voi olla jopa merkittävämmän yhteydessä arvoihin kuin kulttuuri.⁴⁶ Kauppatieteilijöiden arvopreferenssit universalismin ja suoriutumisen osalta on todettu myös myöhemmin verrattuna edustavaan kansalliseen otokseen.⁴⁷ Kansainvälisessä neljän maan vertailussa sosiaalitieteiden ja psykologian opiskelijoiden kolme tärkeintä arvoa Suomessa, Virossa ja Portugalissa olivat hyväntahtoisuus, itseohjautuvuus ja universalismi, hieman eri järjestyksessä, mutta poikkeuksen teki Bulgaria, jossa toiseksi tärkein arvo itseohjautuvuuden jälkeen oli suoriutuminen.⁴⁸ Ammattikorkeakouluopiskelijoiden vuonna 2007 kerätyssä aineistossa hyväntahtoisuutta seurasi arvojärjestyksessä mielihyvä ja vasta sen jälkeen itseohjautuvuus.⁴⁹ Kansainvälisen tutkimuksen katsauksen mukaan terveydenhoitoalan ammattilaisten arvopreferensseissä taas korostuvat itsensä ylittämisarvoihin liittyvät altruismi ja tasa-arvo sekä itsensä korostamiseen lukeutuva kyvykkyys.⁵⁰ Samansuuntaisia tuloksia saatiin äskettäin italialaisilta lääketieteen ensimmäisen vuoden opiskelijoilta, joilla hyväntahtoisuus, itseohjautuvuus ja universalismi olivat tärkeimpiä arvoja.⁵¹

40 Puohiniemi 2022, s. 9.

41 Puohiniemi 2022, s. 18, 345.

42 Puohiniemi 2022, s. 111.

43 Bardi – Goodwin 2011, s. 276.

44 Myrry – Juujärvi – Pessa 2013, s. 12–13. Koska turvallisuusarvo on ns. puutearvo, se aktivoituu silloin kun se on uhattuna. Näistä tarkemmin muun muassa Schwartz – Bardi 1997, s. 391; Verkasalo – Goodwin – Bezmenova 2006, s. 151.

45 Verkasalo – Daun – Niit 1997, s. 111–112; Myrry – Helkama 2001, s. 34–35.

46 Verkasalo – Daun – Niit 1997, s. 111.

47 Bask – Halme – Kallio – Kuula 2020, s. 5.

48 Myrry – Helkama – Silver-Kuhlampi – Petkova – Pires Valentim – Liik 2021, s. 6.

49 Myrry – Juujärvi – Pessa 2010, s. 223.

50 Moyo – Goodyear-Smith – Weller – Robb – Shulruf 2016, s. 276–277.

51 Ardenghi – Rampoldi – Bani – Garzia 2023, s. 258.

Oikeustieteiden opiskelijoiden arvoja Schwartzin arvomallin mukaisesti ei tietääksemme ole Suomessa tutkittu ja kansainvälisestikin vain vähän. *Moorhead* kollegoineen tutki brittiläisten ja yhdysvaltaisten ensimmäisen ja kolmannen vuoden oikeustieteen opiskelijoiden eettistä identiteettiä sekä arvoja Schwartzin mallin avulla.⁵² Kaikki vastaajaryhmät arvostivat eniten itsensä ylittämisarvoja ja toiseksi eniten avoimuus muutoksille -arvoja, kun taas itsensä korostaminen sekä säilyttäminen olivat vähemmän arvostettuja.⁵³ Liike-elämän juristeiksi tähtäävät opiskelijat arvostivat itsensä korostamista enemmän ja itsensä ylittämistä vähemmän kuin julkisen sektorin tehtäviin suuntautuvat opiskelutoverinsa.⁵⁴ Lisäksi pro-bono -toimintaan osallistuneet opiskelijat pitivät itsensä ylittämisarvoja tärkeämpinä kuin vastaajat, joilla ei ollut kokemusta pro-bono -työstä.⁵⁵

Arvoihin liittyvistä käsitteistä *Kern* ja *Bowling III* tutkivat yhdysvaltaisten oikeustieteen opiskelijoiden vahvuuksia (character strengths), joista keskeisimpiä olivat avoin mieli, uteliaisuus, halu oppia, läheisten ihmissuhteiden arvostaminen sekä oikeudenmukaisuus.⁵⁶ Schwartzin arvomalliin verrattuna ne viittaavat itseohjautuvuuteen, hyväntahtoisuuteen ja universalismiin. *Palermo* ja *Evans* esittivät australialaisille valmistumassa oleville oikeustieteen opiskelijoille arvostettuihin perustuvia eettisiä ongelmia, ja vastaajia pyydettiin ottamaan kantaa, miten he toimisivat tilanteessa.⁵⁷ Tulokset osoittivat, että suurin osa vastaajista oli halukkaita asettamaan perheen työn edelle tilanteessa, jossa heitä pyydettiin ylitöihin, jos se aiheutti ongelmia perhesuhteissa.⁵⁸ *Wu* käytti samanlaista menetelmää hongkongilaisiin oikeustieteen opiskelijoihin ja sai samansuuntaisen tuloksen.⁵⁹ *Wu* havaitsi myös, että tilanteissa, joissa oli kyse esimerkiksi toisen osapuolen väärin teon raportoinnista, ammatillista integriteettiä pidettiin keskeisenä perusteena raportoinnille.⁶⁰

Professionaaliossa koulutuksessa ammatillisia arvoja on tarkasteltu kolmen ulottuvuuden kautta: (1) koulutus akateemisen tiedon hankkimiseksi; (2) taitojen harjoittelu; (3) tiettyjen arvojen noudattaminen, mukaan lukien eettiset normit ja ammatin sosiaaliset roolit ja vastuut.⁶¹ Oikeudellisen ammattitaidon kehittäminen ei siis rajoitu vain akateemiseen oppimiseen ja sääntöjen noudattamiseen, vaan se vaatii myös kykyä soveltaa tietoa käytännön tilanteissa, joissa inhimilliset tekijät ovat keskiössä. Ammatillisiin arvoihin voi kuulua tapausten hoitaminen ammattimaisesti (huolellisuudella, täsmällisyydellä, kohteliaisuudella, rehellisyydellä ja kohtuullisin kustannuksin), asianajotoiminnan tehokas ja tulokellinen hoitaminen, ammatillinen itsensä kehittäminen, elämänlaadun vaaliminen ja juristiammatin tavoitteiden tukeminen (oikeussuojan saatavuuden tarjoaminen, oikeudenmukaisuuden ja monimuotoisuuden edistäminen).⁶² Oikeustieteellisessä koulutuksessa tuleekin käsitellä tietojen ja taitojen lisäksi asenteita ja arvoja.⁶³ Tämä edellyttää tietoisuutta pedagogisista välineistä ja menetelmis-

52 Moorhead – Denvir – Cahill-O’Callaghan – Kouchaki – Galoob 2016, s. 241.

53 Moorhead ym. 2016, s. 245.

54 Moorhead ym. 2016, s. 249.

55 Moorhead ym. 2016, s. 250.

56 Kern – Bowling III 2015, s. 27.

57 Palermo – Evans 2005, s. 6.

58 Palermo – Evans 2005, s. 11.

59 Wu 2017, s. 262.

60 Wu 2017, s. 254.

61 Sullivan 2005, s. 39; Colby – Sullivan 2008, s. 409.

62 Rowe – Murray – Westwood 2012, s. 120.

63 Daglyte – Coe 2014, s. 40.

tä, jotka auttavat tulevia ammattilaisia kehittämään tietojensa lisäksi myös ammatillisia taitojaan, asenteitaan ja arvojaan.⁶⁴ Myös kansainvälisessä kirjallisuudessa korostuu, että oikeusteollisen koulutuksen olisi hyödyllistä laajentaa painopistettään, sillä sen sijaan, että koulutus keskittyisi siihen, että opiskelijat oppivat vain ajattelemaan kuin juristit, koulutus voisi vahvemmin tukea heidän ammatillista toimintaansa ja auttaa heitä rakentamaan vahvempaa ammatillista identiteettiä.⁶⁵ On myös painotettu arvojen moninaisuuden ja arvostirittien huomioimista arvokeskusteluissa, mikä tukisi oikeustieteen opiskelijoiden ammatillista kehittymistä.⁶⁶

2.2. Juristin arvot oikeustieteen osaamistavoitteissa ja opetuksessa

Vuosien 2015 ja 2017 välillä yliopisto, jossa aineistomme on kerätty, modernisoi tieteenala-kohtaisia tutkintoja tarkistamalla sekä kurssisisältöjä että osaamistavoitteita. Uudistuksen tavoitteena oli vahvistaa etenkin osaamisperusteista lähestymistapaa määrittelemällä tiedot ja taidot, joita opiskelijoiden tulisi hankkia tullakseen asiantuntijoiksi omilla aloillaan. Tämä sisälsi keskeiset teoriat, käsitteet, tutkimusmenetelmät ja käytännön sovellukset. Lisäksi painotettiin yleisten taitojen hankkimista, jotka ovat relevantteja sekä akateemiselle opiskelulle että työmarkkinoille, tavoitteena kehittää kriittistä ajattelua, päättelykykyä, ongelmanratkaisutaitoja, vuorovaikutustaitoja, itseohjautuvuutta, luovuutta, eettistä ajattelua ja kestävän kehityksen osaamista.⁶⁷ Oikeusnotaarikoulutuksen tutkinnon osaamistavoitteet määriteltiin sisältämään sekä alakohtaista tietoa että käytännön työskentelytaitoja. Ne kattavat perusteellisen ymmärryksen tieteenalan keskeisistä periaatteista, käsitteistä, teorian ja käytännön välisistä suhteista sekä tiedon käytännön soveltamisesta.⁶⁸ Osaamistavoitteissa on myös tuotu esille eettinen näkökulma: ”sinulla on käsitys oikeuden asiantuntijan roolista ja vastuusta yhteiskunnassa ja kyky toimia ammattietiikan perusteet tuntien”. Schwartzin arvoista tämä viittaa paitsi hyväntahtoisuuteen liittyvään vastuullisuuteen mutta myös kypsää elämän ymmärrystä kuvaavaan viisauteen, joka sisältyy universalismi-arvotyyppiin. Tutkintorakenteessa⁶⁹ ei ole erikseen määriteltyä opintojaksoa juristin etiikalle, vaan sen katsotaan sisältyvän opetukseen läpäisyperiaatteen mukaisesti.

3. Tutkimuksen tavoitteet

On väitetty, että juristiammatin ydinarvo on oikeudenmukaisuus⁷⁰, joka Schwartzin arvomallissa sijoittuu universalismiin. Yhteisöllisenä arvotyyppinä universalismi yhdessä hyvän-

64 Dagilyte – Coe 2014, s. 44.

65 Esim. Balan 2019, s. 268; Jones 2023, s. 240; Rowe – Murray – Westwood 2012, s. 120.

66 Žiha 2024, s. 23.

67 Aronen 23, s. 7–8.

68 Ks. Helsingin yliopiston oikeusnotaarin koulutusohjelman osaamistavoitteet (14.10.2024): <https://www.helsinki.fi/fi/koulutusohjelmat/oikeusnotaarin-koulutusohjelma/opiskelu>.

69 Ks. Oikeusnotaarin tutkintorakenne (7.11.2024): <https://www.helsinki.fi/assets/drupal/2024-08/otdk-ON-rakenne%202023-2026.pdf>.

70 Airaksinen 2012, s. 616.

tahtoisuuden kanssa tähtää toisten hyvinvoinnista huolehtimiseen, ja se sisältää yksittäisistä arvoista muun muassa sosiaalisen oikeudenmukaisuuden ja tasa-arvon.

Tutkimuksemme pyrkii vastaamaan kahteen keskeiseen kysymykseen:

- 1) miten oikeudenmukaisuus ilmenee oikeustieteen opiskelijoiden pohdinnoissa hyvästä juristista, ja
- 2) mitä muita arvoja heidän ajattelustaan voidaan tunnistaa?

Näiden kysymysten avulla tutkimme oikeustieteen notaariopiskelijoiden käsityksiä hyvästä juristista suomalaisessa yliopistossa ja analysoimme heidän vastauksiaan Schwartzin arvoteorian mallin avulla.

4. Tutkimusaineisto ja -menetelmät

Aineisto kerättiin käyttäen notaariopiskelijoille suunnattua pohdintatehtävää⁷¹, jossa heitä pyydettiin vastaamaan kysymykseen: *Millainen on mielestäsi hyvä juristi? Perustele vastauksesi ja voit myös kertoa esimerkin tästä.* Annettuun tehtävään vastasi 82 notaarivaiheen opiskelijaa, jotka olivat aloittaneet opintonsa vuosina 2020–2023. Opiskelijoita informoitiin tutkimuksen tarkoituksesta ja pyydettiin tietoinen suostumus vastausten käyttämiseen tutkimustarkoituksiin. 67 opiskelijaa (82,9 %) antoi luvan tietojensa käyttämiseen tutkimuksessa. Eettistä ennakoarviointia ja hyväksyntää ei tarvittu tähän ihmisosallistujia koskevaan tutkimukseen paikallisen lainsäädännön ja institutionaalisten vaatimusten mukaisesti.⁷² Opiskelijat olivat eri vaiheessa oikeustieteen opintojaan: opintojen kesto oli vastatessa keskimäärin noin 20 kuukautta⁷³, ja vastaajilla oli keskimäärin suoritettuna 43 opintopistettä⁷⁴. Opiskelijoista 48 (71,6 %) ilmoitti sukupuolekseen naisen ja 19 (28,4 %) miehen, joten naiset olivat tässä vastaajajoukossa jonkin verran yliedustettuna. Vuosina 2020–2023 opintonsa aloittaneista naisopiskelijoita oli keskimäärin 64,5 %. Vastaajien ikä vaihteli 20–52 vuoden välillä. Vuosina 2020–2023 kaikkien opintonsa aloittaneiden ikä puolestaan vaihteli 20–74 vuoden välillä ja heidän keskimääräinen ikänsä oli 23,3 vuotta.⁷⁵

Opiskelijoiden kirjoittamat vastaukset olivat noin puolen sivun mittaisia.⁷⁶ Ne analysoitiin laadullisella sisällönanalyysillä hyödyntäen relevantteja laadullisen tutkimuksen lähteitä.⁷⁷ En-

71 Pohdintatehtävä on ns. rästitehtävä, jolla opiskelija korvaa oikeusnotaarin tutkintoon sisältyvän HowULearn-kyselyn tai -kyselyitä. HowULearn on Helsingin yliopiston käytössä oleva tutkimuspohjainen oppimisen ja opetuksen tukijärjestelmä, joka antaa opiskelijalle henkilökohtaista palautetta oppimisen tueksi. Notaarivaiheen opiskelijat vastaavat kyselyyn kolme kertaa opintojen aikana. Kyselyn vastausprosentti on ollut vuosittain korkea, keskimäärin yli 90 %.

72 TENK 2019.

73 Oodi-opintorekisteristä noudettiin tieto opintojen aloitusajasta ja Moodle-oppimisalustalta saatiin tieto tehtävän palautusajasta.

74 Opiskelijan itsensä ilmoittama opintopistemäärä vastaushetkellä. Yhden lukuvuoden opintopistetavoite on 60 opintopistettä.

75 Sukupuolta ja ikää koskevat tiedot Oodikone 1.10.2025. Tutkimuksen kohdejoukosta ei ollut saatavissa osallistujakohtaista ikää, vain vaihteluväli. Oodi-kone on Helsingin yliopistossa käytettävä työkalu opiskelija- ja opintodatan analysointiin. Se tarjoaa ajankohtaista tietoa opiskelijoista, opinnoista ja kursseista, ja sen data perustuu opintorekisterijärjestelmä SISU:n tietoihin.

76 Opiskelijan pohdintatehtävän ohjeistuksessa hyväksyttävään vastauksen pituuteen vaikuttaa se, kuinka monta HowULearn-kyselyä opiskelija korvaa (400–800 sanaa).

77 Braun – Clark 2006, s. 86–93; Braun – Clark – Josselson 2022, s. 8–10; Elo – Kyngäs 2008, s. 109–113; Hsieh – Shannon 2005, s. 1281–1283.

nen analyysivaihetta kaikki henkilötiedot poistettiin ja korvattiin tunnistenumeroilla. Vastaukset siirrettiin analysoitavaksi Atlas.ti Windows -ohjelmistoon (versio 23.4.0.29360), joka mahdollisti systemaattisen ja perusteellisen analyysin. Aineiston luokittelussa hyödynnettiin Schwartzin arvoteoriaa, joka on tällä hetkellä yhteiskuntatieteissä ja kulttuurien välisessä tutkimuksessa valtateoria, ja sitä on käytetty myös laadullisessa tutkimuksessa.⁷⁸ Lisäksi suomalainen aineisto on ollut mukana alusta alkaen Schwartzin tutkimusohjelmassa 19 muun maan kanssa,⁷⁹ ja kulttuurien välisissä tutkimuksissa arvomallin rakenne ja arvojen sisältö ovat osoittautuneet luotettaviksi.⁸⁰

Aineiston analyysiin osallistuivat molemmat kirjoittajat. Aluksi he lukivat koko kirjallisen aineiston ja tutustuivat siihen huolellisesti tehden samalla muistiinpanoja. Alustavat luokat määriteltiin opiskelijoiden kuvaamien hyvän juristin ominaisuuksien perusteella, analyysiyksikkönä arvoilmaisu (asian, ominaisuuden tms. toivottavuuden tai tärkeyden ilmaiseminen).⁸¹ Nämä arvoilmaisu vaihtelivat laajuudeltaan yksittäisistä sanoista muutamien virkkeiden pituisiksi kuvauksiksi. Kirjoittajat keskustelivat näistä luokitteluista, kunnes yksimielisyys oli saavutettu. Tämän jälkeen toinen kirjoittaja analysoi aineiston itsenäisesti abduktiivisella sisälönanalyysimenetelmällä hyödyntäen Schwartzin arvoteoriaa⁸² mutta ollen avoin myös sellaisille arvoille, joita teoria ei kata. Näistä vastauksista havaittujen kuvausten perusteella muodostettiin tarkemmat luokittelut arvoille. Aineiston rinnakkaisluokittelijana toimi artikkelin ensimmäinen kirjoittaja, ja hän luki ja luokitteli itsenäisesti saman vastausaineiston luokitteluperiaatteiden mukaisesti. Yhdessä keskustellen luokittelu käytiin tarkasti läpi, kunnes kahden luokittelijan välinen yksimielisyys oli saavutettu. Luokittelijat olivat 87 % yksimielisiä arvoilmausujen luokittelusta. Tämän jälkeen luokitellut arvot sijoitettiin laajempiin arvoulottuvuuksiin kirjoittajien yhteisessä pohdinnassa. Lopulliset arvoulottuvuudet ja arvot esitetään Taulukossa 2.

5. Tulokset

Aineiston analyysissä tunnistettiin yhteensä 30 arvoa ja 263 lainausta, eli keskimäärin neljä arvoilmausta vastaajaa kohden. Yksittäiset arvot yhdistettiin neljäksi *arvoulottuvuudeksi*: avoimuus muutokselle, säilyttäminen, itsensä ylittäminen ja itsensä korostaminen. Lisäksi tunnistettiin *työhön liittyvät arvot*, jotka eivät alun perin sisällyneet Schwartzin arvoteoriaan, mutta osoittautuivat merkityksellisiksi tässä kontekstissa. Arvoulottuvuudet ja niihin kuuluvat arvot on esitetty Taulukossa 2.

Arvoulottuvuuksista aineistosta tunnistettiin useimmin *itsensä ylittämisen arvoja* eli hyvääntahoisuuteen ja universalismiin kuuluvia arvoja. Tähän ulottuvuuteen myös kytkeytyi eniten yksittäisiä arvoilmauksia, yhteensä 12. Seuraava merkittävä arvoulottuvuus oli *avoimuus muutokselle*, joka kuvastaa avoimuutta uusille haasteille ja oppimiskokemuksille, riippumattomuutta ja uteliaisuutta. Vastaajat ilmaisivat *työhön liittyviä* arvoja, joista yleisimpiä olivat tarkkuus, tun-

78 Helkama – Seppälä 2006, s. 145–146; Portman 2014, s. 99; Helkama – Makkonen 2020, s. 24.

79 Schwartz 1992, s. 19.

80 Sagiv – Schwartz 2022, s. 524.

81 Portman 2014, s. 99.

82 Schwartz 1992, s. 45.

Taulukko 2.

Arvoulottuvuudet F (%)	Arvot	Esimerkki
Itsensä ylittäminen 140 (53 %)	viisaus, avarakatseisuus empatia, toisen asemaan asettuminen eettisyys rehellisyys luotettavuus oikeudenmukaisuus vastuullisuus puolueettomuus tasa-arvo avuliaisuus uskollisuus maailmanparannus	<i>Yleisestä elämäkokemuksesta ei todellakaan ole häittä, sillä se auttaa ymmärtämään kokonaisuuksia ja asioiden välisiä yhteyksiä, sekä niiden painoarvoa toisiinsa (opiskelija 5).</i> <i>Mielestäni hyvän juristin täytyy kyetä myös olemaan empaattinen vastapuolta kohtaan ja pystyä ymmärtämään vastapuolen näkökulma asiasta (opiskelija 1).</i> <i>Noudattaa eettisiä ohjeita ja ylläpitää korkeaa moraalialia (opiskelija 64).</i> <i>Rehellinen niin asiakkailleen kuin vastapuolellekin (opiskelija 62).</i> <i>Myös juristin oman työn kannalta on hyödyllistä, että asiakas luottaa tähän (opiskelija 55).</i> <i>Hän osaa käsitellä asiakkaan tietoja ja dokumentteja luottamuksellisesti ja pitää asiakkaan tiedot salassa (opiskelija 23).</i> <i>Juristin tulisi ymmärtää tekojensa vaikutus sekä myös ymmärtää vastuunsa (opiskelija 11).</i> <i>Hyvä juristi osaa myös työssään subtantua tilanteisiin objektiivisesti (opiskelija 47).</i> <i>Yhdenvertaisuuden ja tasa-arvon edistäminen ovat arvoja, joiden pitäisi korostua yhä enemmän myös yliopiston opetuksessa (opiskelija 43).</i> <i>Mielestäni hyvä juristi on ennen kaikkea sellainen, joka haluaa todella auttaa asiakastaan. Hyvän juristin tulee iloita siitä, että oikeasti pystyy olla avuksi toiselle -- (opiskelija 36).</i> <i>Juristin on oltava asiakkaalleen lojaali (opiskelija 64).</i> <i>Ennen kaikkea hyvällä juristilla on into ja halu parantaa maailmaa (opiskelija 28).</i>
Avoimuus muutoksille 59 (22 %)	muutosvalmius itsenäisyys, riippumattomuus uteliasuus joustavuus luovuus rohkeus	<i>--aina valmis tarkastelemaan ajatuksiaan ja toimintaansa uudelleen, sekä valmiina oppimaan uutta (opiskelija 57).</i> <i>Hyvä juristi puolustaa tuomioistuinten riippumattomuutta, tuota demokraattisen yhteiskuntamme kulmakiveä (opiskelija 28).</i> <i>Hyvää juristia voisikin kuvailla luonteeltaan tietyllä tavalla uteliaaksi (opiskelija 65).</i> <i>Onnistuneen tiimityöskentelyn avaimia on kyky kuunnella ja joustaa (opiskelija 48).</i> <i>Liitytään kiperissäkin tilanteissa oikeudellisen ratkaisun juristin tulee ajatella luovasti (opiskelija 20).</i> <i>--riittävästi rohkeutta tuoda oma osaamisensa ja mielipiteensä esiin (opiskelija 50).</i>
Säilyttäminen 17 (6 %)	nöyryys kunnioitus maltillisuus nuhteettomuus	<i>Hyvä juristi osaa ottaa neuvot ja ohjeistukset vastaan sekä oppia virheistään (opiskelija 59).</i> <i>Hän kunnioittaa oikeusjärjestelmää ja sen periaatteita, toimii lain puitteissa ja kunnioittaa ammatillisia eettisiä standardeja (opiskelija 33).</i> <i>Hyvä tuomari osaa tunteitakin berättävissä oikeuskysymyksissä pysyä ammatillisena (opiskelija 45).</i> <i>Hyvä juristi noudattaa myös työnsä ulkopuolella nuhteetonta elämää (opiskelija 39).</i>
Itsensä korostaminen 10 (4 %)	kyvykyys	<i>Hyvä juristi kykenee työskentelemään tehokkaasti sekä yksin että osana tiimiä (opiskelija 47).</i>
Työarvot 37 (14 %)	tarkkuus tunnollisuus	<i>Juristin tulisi olla tarkka ja huolellinen, sillä työ vaatii usein yksityiskohtien huomaamista ja niiden tarkastelua (opiskelija 32).</i> <i>Tunnollisesti täyttää hänelle uskotut tehtävät (opiskelija 39).</i>

(jatkuu)

kärsivällisyys	<i>Juristin tulee myös olla kärsivällinen. Jaksus työtehtävät ja toimeksiannot voivat olla hyvin pitkäikäisiä, jopa vuosia kestäviä (opiskelija 16).</i>
ahkeruus	<i>Lisäksi juristille tärkeitä taitoja ovat kyky jaksaa tehdä töitä (opiskelija 49).</i>
sisukkuus, yritteliäisyys	<i>--periksiantamattomia työskentelyssään (opiskelija 26).</i>

nollisuus ja kärsivällisyys. Säilyttämisarvoja eli vallitsevien olosuhteiden säilyttämiseen tähtääviä arvoja tunnistettiin selkeästi vähemmän samoin kuin itsensä korostamisarvoja, joissa korostuu henkilökohtainen suoriutuminen ja menestyminen.

Itsensä ylittämisarvoista tunnistettiin eniten viisautta ja avarakatseisuutta, jolla viitattiin kykyyn tarkastella asioita laaja-alaisesti ja ymmärtää niiden moninaisuutta. Toiseksi eniten pohdinnoista havaittiin empatiaa eli toisten asemaan asettumisen tärkeyttä.

Eettisyys oli kolmanneksi yleisin pohdinnoista tunnistettu arvoilmaus, ja siihen viitattiin usein yleisellä tasolla avaamatta sen tarkemmin sen sisältöä mutta painottaen eettisen toiminnan ja ajattelun tärkeyttä.

Seuraavassa lainauksessa esiintyvät kaikki kolme esiintymistiheydeltään yleisintä itsensä ylittämisarvoa:

”Ensinnäkin hänellä tulee olla syvälinen ymmärrys lain periaatteista, säädöksistä ja oikeuskäytännöstä. Tämä mahdollistaa hänen kykynsä analysoida monimutkaisia oikeudellisia kysymyksiä ja tarjota selkeitä ja perusteltuja ratkaisuja. Hyvä juristi on myös looginen ja anghyttinen ajattelija, joka pystyy hahmottamaan oikeudellisia ongelmia kokonaisvaltaisesti. Lisäksi hyvä juristi hallitsee hyvät viestintätaidot sekä suullisesti että kirjallisesti. Hän kykenee selittämään oikeudellisia käsitteitä ja perusteluja ymmärrettävällä tavalla päämiehille, tuomioistuimille ja muille asianosaisille. Luottamuksellisuus ja eettiset periaatteet ovat myös keskeisiä hyvän juristin ominaisuuksia.” (opiskelija 27)

Itsensä ylittämisarvot motivoivat ihmisiä tavoittelemaan päämääriä, jotka edistävät muiden hyvinvointia. Oheisessa lainauksessa tämä näkyy viisauden (kypsä elämän ymmärrys) painottamisena: syvälinen ymmärrys ja kokonaisvaltainen hahmottaminen vaativat asioiden prosessointia ja pohdintaa eri näkökulmista.⁸³ Toisten asemaan asettuminen, empatia, on liitetty hyviin viestintätaitoihin, joissa keskeistä on kyky selittää käsitteitä ja perusteluja eri osapuolille ja päämiehen lisäksi myös tuomioistuimen ja muiden asianosaisten huomioon ottaminen. Vastaus ilmentää universalismiarvoja, joiden päämääränä on edistää kaikkien ihmisten hyvinvointia, myös niiden, joita emme tunne ja jotka eivät ole läsnä tilanteessa. Lopuksi opiskelija korostaa luottamuksellisuutta sekä eettisyyttä hyvän juristin ominaisuuksina. Luottamuksellisuus viittaa hyväntahtoisuusarvoihin sisältyvään vastuullisuuteen, eli haluun olla luotettava ja ottaa vastuuta omasta toiminnasta. Asiantuntijan eettiseen toimintaan vastuullisuus liittyy myös keskeisesti; eettinen asiantuntija asettaa eettiset periaatteet ja arvot etusijalle toiminnassaan ja on valmis ottamaan vastuuta toimintansa eettisistä seurauksista.⁸⁴

83 Biggs – Tang 2011, s. 33.

84 Rest 1984, s. 27.

Muutammat vastaajat myös viittasivat suoraan ammatin eettisiin ohjeisiin sekä ammattimoraaliin ja rehellisyyteen. Hieman vähemmän mainintoja tunnistettiin oikeudenmukaisuudelle, luotettavuudelle sekä vastuullisuudelle. Osa vastaajista ei kytkenyt näitä ilmauksia konkreettisesti juristin toimintaan, kun osa taas kuvasi tarkemmin, mitä arvo heille tarkoittaa. Hyväntahtoisuusarvoista avuliaisuus nähtiin paitsi asiakkaiden, myös kollegoiden auttamisena, kun taas lojaalisuus kohdistui nimenomaan asiakkaisiin. Universalismiarvoihin⁸⁵ sisältyvä maailmanparannus tunnistettiin vain yhdestä vastauksesta.

Avoimuus muutoksille oli toiseksi yleisimmin havaittu arvoulottuvuus, josta tunnistettiin seitsemän erillistä arvoa. Näistä eniten havaittiin muutosvalmiutta, joka kuvaa yleisesti tarvetta olla ennakkoluuloton, mukautuva ja avoin uusille kokemuksille sekä uuden oppimiselle:

”Nykyisessä yhteiskunnassa, jossa elämme, mielestäni on tärkeää, että juristilla on kyky ja halu kehittää itseänsä. Yhteiskunta on jatkuvasti muutoksessa ja esimerkiksi uusia kansainvälisiä veroitteita ja kotimaisia lakeja säännellään jatkuvasti. Tämän takia on tärkeää, että juristi pysyy mukana muuttuvassa yhteiskunnassa ja kehittää itseänsä perehtymällä kaikkeen työtehtävällensä olennaiseen tietoon. Piirre olla avoin uudelle tiedolle on edelliseen liitoksessa ja erittäin tärkeää mielestäni. Juristi ei mielestäni voi suorittaa työtään pätevästi, jos esimerkiksi valmistumisen jälkeen kokee olevansa jo valmis juristi. Täytyy olla avoin uudelle tiedolle ja pysyä uteliaana, oppia lisää jatkuvasti. Hyvä esimerkiksi tästä on tekoäly. Tekoälyä ei ollut samalla tavalla olemassa vuosia sitten, mutta tänä päivänä on tärkeää olla tietoinen esimerkiksi minkälaisia tekoäly säännöksiä säännellään, ja miten se vaikuttaa yhteiskuntaan.” (opiskelija 66)

Muutosvalmius-arvoalue tähtää itse asetettujen älyllisten ja emotionaalisten tavoitteiden saavuttamiseen ja sisältää avoimuuden uusille kokemuksille, uteliaisuuden – asioista kiinnostumisen ja tutkivan asenteen – sekä uskalaisuudenkin eli uuteen heittäytymisen. Lainauksessa opiskelija painottaa uuden oppimisen tärkeyttä ja muutoksessa mukana pysymistä sekä uteliaasta ja tutkivaa asennetta esimerkiksi tekoälyn vaikutuksiin yhteiskunnassa. Vastauksesta piiryy kuva juristista jatkuvana ja elinikäisenä oppijana, joka seuraa aktiivisesti alan kehitystä ja on valmis kehittämään itseään.

Riippumattomuus oli myös keskeinen avoimuus muutoksille -arvo, joka kuvaa kykyä tehdä itsenäisiä päätöksiä ja luottamusta omaan osaamiseen, ja se nähtiin myös laajemmin oikeusjärjestelmän riippumattomuutena. Uteliaisuus mainittiin yhtä usein kuin riippumattomuus. Uteliaisuus kuvaa kaikesta kiinnostunutta, tutkivaa toimintaa, ja vaikka se käsitteellisesti menee lähelle muutosvalmiutta, poimimme erikseen vastaukset, joissa uteliaisuus oli eksplisiittisesti mainittu. Arvoilmauksista joustavuus, luovuus ja rohkeus havaittiin hieman harvemmin. Joustavuus liitettiin muun muassa yhteistyötaitoihin, ja omaperäisyyteen viittaavaa luovuutta kuvattiin esimerkiksi uusien ratkaisujen löytämiseksi hankalissa tilanteissa. Avoimuus muutoksille -arvoihin sisältyvä rohkeus esitettiin rohkeutena ilmaista oma mielipide.

85 Katso Taulukko 1.

Säilyttämisarvojen maininnat olivat melko harvalukuisia, ja niistä tyyppisimpiä olivat nöyryys, kunnioitus sekä maltillisuus. Tarkempina esimerkkeinä säilyttämisarvoista ovat lainaukset liittyen nöyryyteen ja kunnioitukseen, jotka esiintyivät eniten opiskelijoiden vastauksissa, vaikka kokonaisuutena säilyttämisarvojen esiintyvyys oli vähäistä.

”Juridiseen työhön liittyy keskeisenä asiana se, että asiat eivät ole joko oikein tai väärin, vaan ratkaisua haetaan erilaisen argumentaation kautta. Tämä johtaa väijäämättä siihen, että jokainen juristi on joskus oikeassa ja joskus väärässä. Sen takia hyvän juristin tulee kestää epäonnistumisia ja pystyä näkemään ne osana normaalia työelämää.” (opiskelija 3)

”Hyvään neuvottelutaitoon kuuluu mielestäni toisen osapuolen kuuleminen ja kunnioittaminen sekä tavoitellun tuloksen saavuttaminen neuvottelun tuloksena.” (opiskelija 66)

Ensimmäisessä lainauksessa juridisten ongelmien moninäkökulmaisuus tuodaan esiin, mutta myös se, että ratkaisuihin päädytään argumentoimalla, mikä joskus voi johtaa positiiviseen, joskus kielteiseen lopputulokseen. Hyvän juristin ominaisuutena nähdään tällaisten epäonnistumisten hyväksyminen osana normaalia työelämää. Toisessa lainauksessa mainitaan eri osapuolten kunnioittaminen, johon liittyy halu neuvotella ja tuloksen saavuttaminen yhteistyöllä.

Schwartzin määritelmän mukaan perinnearvoihin kuuluva nöyryys viittaa vaatimattomuuteen ja syrjään vetäytymiseen.⁸⁶ Aineistossa nöyryys tuli esiin ennen kaikkea kykynä hyväksyä omat virheensä ja ottaa tilanteista opikseen, ja siinä suhteessa nöyryys lähestyy muutosvalmiutta, vaikka se sijoittuikin Schwartzin arvokartan toiselle puolelle säilyttämisarvoihin. Viimeaikaisessa kirjallisuudessa nöyryyttä onkin tutkittu vahvuutena ja luottamuksen herättäjänä.⁸⁷ Toinen hieman useammin vastauksissa esiintyvä säilyttämisarvo on kunnioitus, joka sisältyy yhdenmukaisuusarvoihin eli sosiaalisten normien ylläpitämiseen. Kunnioitus viittaa toisten ihmisten arvostamiseen, ja arvostava vuorovaikutus onkin yksi keskeinen oikeudenmukaisuuden periaate.⁸⁸

Itsensä korostamisarvoja esiintyi vastauksissa vain vähän, ja ne kaikki liittyivät kyvykkyyteen, Schwartzin termin pätevyyteen, tehokkuuteen ja aikaansaavuuteen.

”Hyvä juristi kykenee työskentelemään tehokkaasti sekä yksin että osana tiimiä ja tulee toimeen erilaisten ihmisten kanssa. Lisäksi hän sietää kiirettä, painetta ja stressiä sekä osaa aikatauluttaa työelämäänsä ja myös pysyä suunnitelluissa aikatauluissa.” (opiskelija 47)

⁸⁶ Schwartz 1992, s. 61.

⁸⁷ Esim. Koetke – Schumann – Bowes – Vaupotič 2024, s. 338.

⁸⁸ Colquitt 2001, s. 389.

Edellisessä lainauksessa painotetaan tehokasta työskentelyä sekä suunnitelmallisuutta aika-
taulutuksen ja suunnitelmassa pysymisen näkökulmasta. Kyvykyys heijastelee ammattimais-
ta ja professionaalista otetta työskentelyyn⁸⁹ sekä haluun suoriutua työtehtävistä vallitsevien
sosiaalisten normien mittapuulla.⁹⁰

Työarvoihin liittyviä arvoilmauksia esiintyi aineistossa kolmanneksi eniten. Niistä selkeästi
useimmat, yli puolet, kuvasivat tarkkuutta, täsmällistä ja huolellista työskentelyä.

*”Mielestäni hyvän juristin tärkeimpiä piirteitä ovat jobdonmukaisuus, periksiantamatto-
muus sekä kyky olla läsnä. Jobdonmukaisuudella tarkoitan itse ohjautuvuutta, vastuun
kantamista erilaisista tehtävistä ja velvoitteista, täsmällisyyttä ja huolellisuutta sekä te-
hokkuutta. Sitä, että juristi huolehtii työtehtävistään ja on luotettava sekä hallitsee ajan-
käytön. Hyvän juristin periksiantamattomuutta ilmentää sinnikkyys ja kyky olla lan-
nistumatta tai luovuttamatta haasteiden edessä. Sitä, että juristi pystyy ajattelemaan laa-
tikon ulkopuolelta ja olemaan tarvittaessa myös hyvällä tavalla valpas ja luova.”* (opiske-
lija 59)

Oheisessa lainauksessa työarvoja kuvaavat täsmällisyys, huolellisuus, sinnikkyys ja ajankäy-
tön suunnittelu. Ne kietoutuvat itseohjautuvuuteen ja suoriutumista kuvaavaan tehokkuu-
teen sekä muutosvalmiuteen, laatikon ulkopuolelta ajatteluun ja luovuuteen. Lainaus kuvaa
hyvin sitä, kuinka arvot kytkeytyvät toisiinsa ja muodostavat myös uusia tulkintoja ja ymmär-
rystä arvoista.

6. Pohdinta

Tässä tutkimuksessa tarkasteltiin oikeustieteen notaariopiskelijoiden käsityksiä hyvästä ju-
ristista sekä mitä arvoja opiskelijoiden pohdinnoista oli tunnistettavissa. Noin puolet aineis-
ton arvoilmauksista liittyivät itsensä ylittämiseen. Tulos tukee aiempia havaintoja niiden tärkei-
destä brittiläisille ja yhdysvaltalaisille oikeustieteen opiskelijoille⁹¹ sekä yhdysvaltalaisen opis-
kelijoiden vahvuuksista⁹². Erityisesti vastauksissa korostui viisaus/avarakatseisuus, joka
Schwartzin mallissa sisältyy universalismiarvoihin ja kuvaa kypsää elämänymmärrystä. Tulos
on ymmärrettävä, koska kohdeyliopiston oikeustieteen opinnoissa yhtenä keskeisenä osaamis-
tavoitteena on paitsi viisautta myös vastuuta painottava tavoite saavuttaa käsitys ”oikeuden
asiantuntijan roolista ja vastuusta yhteiskunnassa ja kyky toimia ammattietiikan perusteet tun-
tien”.⁹³ Empatia sekä eettisyys nousivat myös vahvasti esiin opiskelijoiden kirjoituksissa. Ne
eivät kumpikaan ole suoraan löydettävissä Schwartzin arvomallista, mutta ne heijastelevat
universalismiarvoja, joiden tavoitteena on kaikkien ihmisten ja ympäristön ymmärtäminen ja
suojelu.⁹⁴ Universalismi siis motivoi ihmisiä tarkastelemaan tilanteita muiden ihmisten, myös

⁸⁹ Rowe – Murray – Westwood 2012, s. 120.

⁹⁰ Schwartz 1992, s. 6–7.

⁹¹ Moorhead ym. 2016, s. 241.

⁹² Kern – Bowling III 2015, s. 27.

⁹³ Helsingin yliopiston oikeusnotaarin koulutusohjelman osaamistavoitteet (14.10.2024): <https://www.helsinki.fi/fi/koulutus-ohjelmat/oikeusnotaarin-koulutusohjelma/opiskelu>.

⁹⁴ Schwartz 1992, s. 11–12.

niiden, joita emme tunne, näkökulmasta. Universalismi onkin tutkimusten mukaan arvoista vahvimmin yhteydessä empatiaan; sekä näkökulmanottoon tiedollisella tasolla että tunnepitoisempaan empaattiseen huolenpitoon.⁹⁵ Eettisyyden ja korkean moraalien arvostus näkyvät myös universalismin yhteydestä kehittyneeseen moraalijatteluun.⁹⁶

Rehellisyys, luotettavuus, vastuullisuus, uskollisuus ja avulaisuus ovat hyväntahtoisuusarvoja, jotka motivoivat toimimaan avoimesti, sanansa pitäen ja toisten hyväksi läheisissä ihmissuhteissa, joihin sisällytetään kaikki, joiden kanssa ollaan tekemisissä jokapäiväisessä elämässä, kuten työtoverit ja asiakkaat.⁹⁷ Hyvääntahtoisuuden vahva esiintyminen aineistossa on yhteneväinen Palermion ja Evansin⁹⁸ tulosten kanssa, joiden mukaan oikeustieteen opiskelijat olivat valmiita asettamaan perheen työn edelle ristiriitatilanteissa. Oikeudenmukaisuus ja siihen läheisesti liittyvä puolueettomuus sekä tasa-arvo lukeutuvat Schwartzin mallissa universalismiarvoihin, jotka yleensä koskevat myös muita ihmisiä kuin lähipiiriä. Oikeudenmukaisuuden on esitetty olevan juristien keskeinen arvo⁹⁹, ja on se yhdessä tasa-arvoon viittaavan tasa-puolisuuden kanssa myös mainittu sekä Suomen Juristiliiton eettisissä ohjeissa¹⁰⁰ että Asianajajaliiton perusarvoissa¹⁰¹. Maailmanparannus arvoilmauksena esiintyi opiskelijoiden pohdinnoissa vain kerran, mutta se tietyllä tavalla kiteyttää universalismiarvojen ytimen: kaikkien ihmisten ja ympäristön ymmärtämisen ja suojeleminen sekä pyrkimyksen työskennellä niiden eteen.¹⁰²

Avoimuus muutoksille -arvoulottuvuus kuvaa muutosvalmiutta sekä halua itsenäiseen ajatteluun ja toimintaan sekä elämän vaihtelevuuteen.¹⁰³ Noin viidesosa vastaajista tuotti jonkin muutoshalukkuutta tai itsenäisyyttä korostavan arvon. Tämäkin havainto on linjassa aiempien kansainvälisten tulosten kanssa.¹⁰⁴ Riippumattomuus eli itsenäisyys ja itseensä luottaminen¹⁰⁵ on sekin mukana Suomen Juristiliiton eettisissä ohjeissa¹⁰⁶ ja Asianajajaliiton perusarvoissa¹⁰⁷. Kykyä tehdä itsenäisiä päätöksiä ja olla riippumaton ulkopuolisista vaikuttimista pidetään siis keskeisenä arvona juristiprofessiossa. Itsenäisyyteen käsitteellisesti liittyvä rohkeus oli myös yksi opiskelijoiden mainitsemista arvoilmauksista. Uteliaisuus ja luovuus -arvoilmaukset viittaavat asioista kiinnostumiseen ja omaperäisyyteen ajattelussa.¹⁰⁸ Joustavuus ei sisälly Schwartzin alkuperäiseen arvolistaan, mutta mukautuvuutta kuvaavana se on sisällöltään lähellä muutosvalmiutta. Sekä itsensä ylittämisen että avoimuus muutoksille -arvojen esiintyminen pohdinnoissa on yhteneväinen suomalaisten korkeakouluopiskelijoiden arvopreferenssien kanssa.¹⁰⁹

Kolmanneksi tyypillisimmät arvoilmaukset pohdinnoissa liittyivät työarvoihin. Erityisesti tarkkuus mainittiin hyvän juristin ominaisuutena. Tarkkuuden esiintyvyys heijastelee *Anderso-*

95 Myrry – Juujärvi – Pessa 2013, s. 224.

96 Myrry – Juujärvi – Pessa 2013, s. 227.

97 Schwartz 1992, s. 39.

98 Palermo – Evans 2005, s. 6.

99 Airaksinen 2012, s. 616.

100 Ks. <https://asianajajaliitto.fi/asianajajaliitto/keita-olemme/toiminta-ajatus-arvot-ja-strategia/>.

101 Ks. <https://juristiliitto.fi/edunvalvonta/juristiliiton-suosituksia/juristin-eettiset-ohjeet/>.

102 Schwartz 1992, s. 11–12.

103 Schwartz 1992, s. 45.

104 Moorhead ym. 2016, s. 241; Kern – Bowling III 2015, s. 27.

105 Schwartz 1992, s. 61.

106 Ks. <https://juristiliitto.fi/edunvalvonta/juristiliiton-suosituksia/juristin-eettiset-ohjeet/>.

107 Ks. <https://asianajajaliitto.fi/asianajajaliitto/keita-olemme/toiminta-ajatus-arvot-ja-strategia/>.

108 Schwartz 1992, s. 61.

109 Verkasalo – Daun – Niit 1994, s. 108; Myrry – Helkama 2001, s. 34; Myrry – Juujärvi – Pessa 2010, s. 223; Myrry ym. 2021, s. 6.

nin käsitystä siitä, että oikeustieteilijöiden ammatillisiin arvoihin kuuluu tapausten hoitaminen ammattimaisesti eli huolellisesti ja täsmällisesti.¹¹⁰ Tarkkuus kuvaa toimintaa, jossa asioihin perehdytään huolella ja päätökset tehdään asiantuntemukseen perustuen, ja tiedon tarkkuus on muun muassa yksi menettelytapojen oikeudenmukaisuuden keskeinen periaate.¹¹¹ Muita työarvoja tunnistettiin aineistosta huomattavasti harvemmin. Näistä tunnollisuus ja kärsivällisyys kuvaavat asioihin perehtymistä sekä pitkäjänteisyyttä, kun taas ahkeruus, sisukkuus ja yritteliäisyys kuvaavat sinnikästä työteliäisyyttä. Työ ja ahkeruus on usein nähty osana suomalaisten kansallista omakuvaa, ja se on ollut media-aineistojen analyysissä kärkikolmikossa vuodesta 2005 vuoteen 2015.¹¹² Sen sijoittuminen määrällisten tutkimusten arvohierarkiassa vaihtelee kuitenkin otoksesta toiseen.¹¹³ Esiintymistiheydeltään aineistomme työarvot näyttävät edustavan suomalaisia tutkimuksia, joissa arvoja on tarkasteltu henkilöhaastatteluis- ta.

Säilyttämisarvot eli vallitsevien olosuhteiden sekä totuttujen ja perinteisten toimintatapojen ylläpitäminen¹¹⁴ on yleisesti ottaen matalalla korkeakouluopiskelijoiden arvohierarkiassa¹¹⁵, kuten tässäkin aineistossa. Säilyttämisarvoista saivat mainintoja nöyryys, kunnioitus, maltillisuus ja nuhteettomuus. Nöyryys on määriteltynä Schwartzin arvomittarissa vaatimattomuutena, ja tämä tulee esiin nöyryyden kohdalla opiskelijoiden pohdinnoissa.¹¹⁶ Kunnioitusarvoa tunnistettiin säilyttämisarvoista toiseksi eniten, vaikka määrä oli kokonaisuuteen nähden vähäinen. Kunnioitus liittyi opiskelijoiden pohdinnoissa toisten työn kunnioittamiseen sekä oikeusjärjestelmän ja sääntöjen kunnioittamiseen. Kunnioitus ei sellaisenaan ole mukana Schwartzin arvomallissa, mutta yhdenmukaisuusarvoihin sisältyy kohteliaisuus, jonka määritelmä on hyvät tavat sekä vanhempien ja vanhojen ihmisten kunnioittaminen, jonka täsmennyksenä on kunnioituksen osoittaminen.¹¹⁷

Arvoulottuvuuksien esiintyvyys vastauksissa on kaikkiaan samansuuntaista kuin Moorheadin kollegoineen saamat tulokset oikeustieteen opiskelijoiden arvoista¹¹⁸ sekä Kernin ja Bowling III:n havainnoimat oikeustieteen opiskelijoiden vahvuudet¹¹⁹. Yhteneväisyys voi liittyä opiskelija-aineistoissa yleisesti todettuihin yhteiskuntatieteilijöiden arvojen tärkeysjärjestykseen¹²⁰ sekä siihen, että korkeasti koulutetut arvostavat yleisesti enemmän muutosvalmiusarvoja kuin vähemmän koulutetut.¹²¹ Vastaukset myös heijastelevat suomalaisten yleistä arvomaailmaa, joka on vähittäin siirtynyt kohti muutosvalmius- ja itsensä ylittämisarvoja.¹²² Vaikka vuonna 2020–2023 opiskelunsa aloittaneet ovat kohdanneet pandemian, Ukrainan sodan sekä pahe- nevan ilmastokriisin, eivät yhteiskunnalliset muutokset ehkä ilmene niin nopeasti kuvauksissa

110 The One Legal blog, 12.5.2024 <https://www.onelegal.com/blog/lawyer-core-values-improve-legal-career/> 2.12. 2024.

111 Leventhal 2011, s. 41.

112 Helkama – Makkonen 2020, s. 25.

113 Helkama – Makkonen 2020, s. 22.

114 Schwartz 1992, s. 14–15, 45.

115 Verkasalo – Daun – Niit 1994, s. 108; Myyry – Helkama 2001, s. 34; Myyry – Juujärvi – Pessa 2010, s. 223; Myyry ym. 2021, s. 6.

116 Schwartz 1992, s. 61.

117 Schwartz 1992, s. 61.

118 Moorhead ym. 2016, s. 245.

119 Kern – Bowling III 2015, s. 27.

120 Verkasalo – Daun – Niit 1997, s. 111–112; Myyry – Helkama 2001, s. 34–35; Myyry ym. 2021, s. 6.

121 Puohiniemi 2022, s. 63.

122 Puohiniemi 2022, s. 111.

profession keskeisistä ominaisuuksista. Puohiniemen mukaan arvomuutoksen seuraukset ihmisten valinnoissa ja toiminnassa näkyvätkin usein viiveellä.¹²³

Tuloksemme havainnollistavat, että vastaajamme eivät painota vain moraalisesti neutraaleja arvoja¹²⁴, vaan he ovat myös motivoituneita edistämään toisten hyvinvointia ja osoittavat ennakkoluulottomuutta. Tulokset ovat samansuuntaisia aiempien tutkimusten kanssa siinä, että verrattuna vanhempiin sukupolviin nuoremmille sukupolville keskeisempiä arvoja työelämässä ovat joustavuus, yhteistyö ja itsensä kehittäminen.¹²⁵ Tulokset viittaavat myös siihen, että ammatillinen socialisaatio notaarikoulutuksen tavoitteiden mukaisesti on toteutunut ainakin osalla opiskelijoista.¹²⁶ Tuloksemme tukevat myös Žiban väitettä siitä, että arvojen moninaisuutta ja arvostirriitä tulisi huomioida enemmän oikeustieteen opinnoissa.¹²⁷ Vaikka opiskelijoiden pohdinnoista tunnistettiin useita juristiprofession arvoperustaan kuuluvia arvoja kuten oikeudenmukaisuus, riippumattomuus ja luotettavuus, painottui itsensä ylittämisarvoissa avarakatseisuus ja toisten asemaan asettuminen eli oikeudenmukaisuusajattelun lisäksi huolenpito näkökulma.¹²⁸ Moraalipsykologien mukaan arvot ovat tärkeitä ihmisten motivaatiolle toimia eettisesti ja siten myös keskeisiä professioiden ammatti-identiteetin rakennusaineita.¹²⁹

7. Tutkimuksen rajoitteet

Tässä tutkimuksessa on muutamia rajoitteita, jotka on syytä ottaa huomioon tulosten tulkinnaissa ja yleistettävyydessä. Ensinnäkin tutkimuksen aineisto kerättiin vain yhdestä suomalaisesta yliopistosta, mikä rajoittaa tulosten yleistettävyyttä muihin yliopistoihin tai kansainvälisiin konteksteihin. Yliopistojen opetuskulttuurit ja tutkintojen opetussuunnitelmat sekä osaamistavoitteet voivat vaihdella, mikä voi vaikuttaa opiskelijoiden näkemyksiin hyvästä juristista.

Toiseksi tutkimus perustuu laadulliseen aineistoon, joka kerättiin opiskelijoiden pohdinta-tehtävien avulla. Vaikka laadullinen lähestymistapa voi tarjota määrällistä syvällisempää ymmärrystä opiskelijoiden arvoista ja näkemyksistä, se ei anna kattavaa kuvaa kaikkien oikeustieteen opiskelijoiden arvoista tai niiden tärkeydestä. Sisällönanalyttinen arvotutkimus kuitenkin mahdollistaa arvojen kontekstuaalisen, epäsuoran ja myös historiallisen arvotutkimuksen, mikä ei useinkaan ole mahdollista määrällisessä tutkimuksessa, mutta tarkat luokitteluperiaatteet ovat tarpeen.¹³⁰ Suurempi otoskoko mahdollistaisi vertailun eri opiskelijakohorttien välillä ja tarjoaisi laajemman kuvan oikeustieteen opiskelijoiden arvoista ja näkemyksistä. Laadullisen aineiston analyysi on myös altis tutkijan subjektiivisille tulkinnoille, mikä voi vaikuttaa tulosten objektiivisuuteen. Tämän ongelman minimoimiseksi käytettiin tarkkoja luokitte-

123 Puohiniemi 2022, s. 349–350.

124 Wizner 1998, s. 583, 587; James 2014, s. 32.

125 Fuchs – Lorenz – Fuchs 2024, s. 63.

126 Ks. Helsingin yliopiston oikeusnotaarin koulutusohjelman osaamistavoitteet (14.10.2024): <https://www.helsinki.fi/fi/koulutus-ohjelmat/oikeusnotaarin-koulutusohjelma/opiskelu>.

127 Žiba 2024, s. 23.

128 Juujärvi – Myrny 2021, s. 6.

129 Bebeau 1994, s. 133.

130 Suedfeld – Brcic 2011, s. 168; Portman 2015, s. 204.

luperiaatteita sekä kahta analysoijaa, jotka analysoivat aineiston itsenäisesti ja päätyivät korkeaan yksimielisyyteen aineiston luokittelussa. Schwartzin arvomallissa samalle arvoulottuvuudelle sisältyvät arvot ovat psykometrisistä syistä käsitteellisesti lähellä toisiaan, joten niiden laadullinen erottelu voi olla vaikeaa. Kaikki vastaajien käyttämät arvoilmaisut eivät myöskään olleet suoraan löydettävissä Schwartzin arvomittarista, vaan tutkijat joutuivat tulkitsemaan niiden sijoittumista arvokartalle. Arvojen merkitysten tulkinnassa voi olla myös selkeitä vivahteroja ja niiden merkitys yksilöille voi olla toinen kuin Schwartzin teoriassa on oletettu.¹³¹ Tutkimuksessa käytettiin Schwartzin arvoteorian mallia aineiston luokittelun apuna. Vaikka Schwartzin malli on laajalti tunnustettu ja käytetty, se ei välttämättä kata kaikkia mahdollisia arvoja tai ulottuvuuksia, jotka voivat olla merkityksellisiä oikeustieteen opiskelijoille.

Kolmanneksi tutkimuksen kohderyhmänä olivat notaarivaiheen opiskelijat, jotka ovat vielä opintojensa alkuvaiheessa. Heidän arvonsa ja näkemyksensä voivat muuttua ja kehittyä opintojen edetessä ja käytännön kokemuksen karttuessa. Näin ollen tutkimuksen tulokset saattavat kuvastaa enemmän opiskelijoiden tämänhetkisiä käsityksiä kuin heidän tulevassa työssään toteuttamia ammatillisia arvojaan. Jatkossa onkin tärkeää tutkia arvojen mahdollista muutosta opiskelusta työelämään.

Neljänneksi naisvastaajat ovat hieman yliedustettuina aineistossa, mikä on saattanut vinouttaa tuloksia. Vaikka sukupuolten väliset arvoerot ovat nähtävissä määrällisissä tutkimuksissa, ne ovat kuitenkin pienempiä kuin ikään, koulutukseen tai kulttuuriin liittyvät erot¹³² eivätkä siten todennäköisesti ole olennaisesti vaikuttaneet tuloksiin. Jatkotutkimuksen kannalta kiinnostava kysymys olisikin, näyttäytyvätkö arvoerot erilaisina laadullisissa aineistoissa kuin määrällisissä.

Viidenneksi, vaikka tutkimuksessa ei suoraan oltu kiinnostuneita arvojen ja käyttäytymisen välisestä suhteesta vaan keskiössä oli arvojen tunnistaminen hyvän juristin kuvauksista, voidaan pohtia sitä, miten arvojen yhteys käyttäytymiseen voi näkyä tuloksissa. Vastaajien kuvaamat toiminnot, kuten toisen huomioiminen ja asioiden tarkastelu eri näkökulmista, voivat ilmentää myös muita arvoja kuin mitä olemme luokitelleet, kuten kohteliaisuutta tai suoriutumista. Tutkimuksissa on todettu kulttuurisia eroja siinä, millainen käyttäytyminen ilmentää mitään arvoja.¹³³ Toisaalta eri kulttuureissa näyttää olevan sangen yhtäläinen käsitys siitä, millainen käyttäytyminen liittyy mihinkin arvoalueeseen,¹³⁴ eli on mahdollista, että kohtuullisen homogeeninen vastaajajoukko oikeustieteen opiskelijoita tulkitsee arvoja ilmentävää käyttäytymistä melko samoin. Aineistomme ei myöskään mahdollista pitkälle vietyjen tulkintojen tekemistä siitä, mitä arvoja vastaajat ajattelevat heidän kuvaamansa toiminnan ilmentävän sekä arvojen instrumentaalista käytöstä, vaan siihen vaadittaisiin erityinen tutkimusmenetelmä, jonka avulla erilaisia tulkintoja voidaan tarkastella.¹³⁵ Käyttäytymiseen sinänsä voi vaikuttaa useammatkin, myös motivaatioiltaan vastakkaiset arvot. Esimerkiksi henkilö voi haluta valtaa ja hakeutua valta-asemaan edistääkseen tasa-arvoa, mutta se ei välttämättä tarkoita, että tasa-arvoa edistävä käyttäytyminen ilmentäisi hänen mielestään valtaa. Käyttäytymisen ja sen ilmentävien arvojen yhteyden syvempi tutkimus olisi kuitenkin kiinnostava jatkotutkimusaihe.

131 Myyrä 2008, s. 556; Koetke – Schumann – Bowes – Vaupotič 2024, s. 338.

132 Schwartz – Rubel 2005, s. 1020; Puohiniemi 2022, s. 63.

133 Sagiv – Roccas 2021, s. 306.

134 Hanel ym. 2018, s. 12.

135 Ks. esim. Hanel ym. 2018, s. 4, 6.

Toisaalta kyse voi olla myös arvojen saavutettavuudesta, eli universalismiarvojen aktivoitumisesta kohdeyliopiston oikeustieteen opiskelijoiden koulutuksessa, kuten yllä esitimme.

Näiden rajoitteiden huomioon ottaminen on tärkeää, jotta tutkimuksen tuloksia voidaan tarkastella kriittisesti ja niiden sovellettavuutta arvioida asianmukaisesti. Tulevissa tutkimuksissa olisi hyödyllistä laajentaa tutkimusotosta ja tarkastella myös eri uravaiheissa olevien juristien arvoja ja näkemyksiä.

8. Johtopatkset

Rajoitetun otoksemme tulokset viittaavat siihen, että hyvän juristin arvot eivät ole vain oikeudenmukaisuus ja arvovapaa, neutraali oikeudellisten ongelmien ratkaisu, vaan kuva on monisyisempi. Aineistomme perusteella notaarivaiheen opiskelijat ovat motivoituneita edistämään toisten hyvinvointia ja osoittavat ennakkoluulottomuutta. Tämä saattaa heijastaa nuoremman juristisukupolven arvokiinnostuksia ja tukee väitettä siitä, että arvojen moninaisuutta ja arvoriistiriitoja tulisi huomioida enemmän oikeustieteen opinnoissa.

Erytisesti itsensä ylittämiseen liittyvät arvot kuten hyväntahtoisuus ja universalismi, jotka korostavat toisten hyvinvoinnista huolehtimista ja kaikkien ihmisten sekä ympäristön ymmärtämistä ja suojelua, ovat keskeisiä oikeudenmukaisuuden ja eettisyyden kannalta. Nämä arvot voivat vaikuttaa professionaaliseen toimintaan, sillä ne motivoivat juristeja tarkastelemaan tilanteita laajemmasta näkökulmasta ja ottamaan huomioon kaikkien osapuolten näkemykset ja tarpeet. Avoimuus muutoksille, joka sislt muutosvalmiuden, itsenäisen ajattelun ja toiminnan sekä elämän vaihtelevuuden, on myös tärkeä arvo juristien työssä. Tämä arvo edistää kykyä tehdä itsenäisiä patksi ja olla riippumaton ulkopuolisista vaikuttimista, mikä on keskeisiä juristiprofessiossa. Tällainen asenne voi kannustaa innovatiiviseen ja kriittiseen ajatteluun.

Työn arvojen kuten tarkkuuden, tunnollisuuden ja kärsivällisyyden korostaminen heijastaa ammatillista huolellisuutta ja asiantuntemusta, jotka ovat välttämättömiä oikeudellisessa työssä. Nämä arvot ovat keskeisiä oikeudenmukaisuuden toteutumiseksi, sillä ne varmistavat, että patkset tehdn perusteellisesti ja reilusti.

Vaikka arvojen yhteys käyttäytymiseen ei aina ole ilmeist¹³⁶, vaikuttaisi arvoista vahvimmin jokapäiväiseen käyttäytymiseen liittyvän avoimuus muutoksille – säilyttäminen-ulottuvuus¹³⁷. Näin ollen on mahdollista, että avoimuus muutoksille -arvojen keskeisyys näkyisi myös opiskelijoiden ammatillisessa toiminnassa. Tämäkin on yksi kiinnostava jatkotutkimuksen kohde.

Tämän alustavan tutkimuksen tulokset ovat yhteneväiset aiempien lydysten kanssa oikeustieteilijöiden arvoista ja työhön liittyvästä arvostuksista. Ne viittaavat myös siihen, että koulutuksen arvososialisaatio saattaa olla vaikuttavaa. Arvojen yhteensopivuus ympäristön kanssa voi tukea hyvinvointia ja ristiriitaa uuvuttaa, mutta arvot voivat myös muuttua ympäristön vaikutuksesta.¹³⁸ Olisikin olennaista tutkia jatkossa sitä, mitä tapahtuu oikeustieteilijöiden arvoille tyelmss.¹³⁹

136 Bard – Schwartz 2003, s. 1208–1209; Cieciuch 2017, s. 244.

137 Skimina – Cieciuch 2020, s. 45–46.

138 Bard – Goodwin 2011, s. 276.

139 Haluamme kiitt professori Anette Alnia hnen arvokkaista kommentistaan ja palautteestaan ksikirjoituksemme parissa.

Abstract in English

BACHELOR-LEVEL STUDENTS' REFLECTIONS OF GOOD LAWYER FROM THE PERSPECTIVE OF VALUES

The present study explores 67 bachelor-level law students' reflections of good lawyer in a large university in Finland. The data were collected via reflection assignment and analysed by using abductive qualitative content analysis followed by Schwartz's value theory. In the analyses, four dimensions of values were detected: openness-to-change, conservation, self-transcendence and self-enhancement along with work-related values. The findings indicate that law students' answers emphasize not only neutrality but also self-transcendence and openness to change and work values, showing motivation to promote others' welfare and maintain open-mindedness.

Keywords: personal values, professional values, Schwartz's value model, legal profession, law students

Lähteet

- Airaksinen, Timo, Professional Ethics, s. 616, teoksessa Ruth Chadwick (toim.), Encyclopedia of Applied Ethics. Academic Press: San Diego 2012.
- Alaja, Katja, Ihmiskeiskeys tuo juristin työhön merkityksellisyyttä. Juristiutiset URA 4/2023, s. 6–8.
- Ardenghi, Stefano – Rampoldi, Giulia – Bani, Marco – Garzia Strepparava, Maria, Personal Values as Early Predictors of Emotional and Cognitive Empathy among Medical Students. *Current Psychology* 42, 2023, s. 253–261.
- Aronen, Päivi, Iso Pyörä – rohkea askel yliopiston koulutuksen uudistamiseksi. Raportti koulutusuudistuksesta 2015–2017. Helsingin yliopiston Flamma-intranet 2023. (sivustolla vierailtu 19.9.2024)
- Bager-Elsborg Anna, Discipline Context Shapes Meaningful Teaching: A Case Study of Academic Law. *Journal of Further and Higher Education* 43(4) 2019, s. 508–520.
- Balan, Anil, Addressing the Challenges of Teaching Legal Ethics to Take Account of the Widening Participation Agenda. *Law Teacher* 53(3) 2019, s. 263–278.
- Bardi, Anat – Schwartz, Shalom, Values and Behavior: Strength and Structure of Relations. *Personality and Social Psychology Bulletin* 29(10) 2003, s. 1207–1220.
- Bardi, Anat – Goodwin, Robin, The Dual Route to Value Change: Individual Processes and Cultural 11 Moderators. *Journal of Cross-Cultural Psychology* 42 2011, s. 271–287.
- Bask, Anu – Halme, Merja – Kallio, Markku – Kuula, Markku, Business Students' Value Priorities and Attitudes towards Sustainable Development. *Journal of Cleaner Production* 264 2020, s. 121711.
- Bebeau, Muriel, Influencing the moral dimensions of dental practice, s. 133 teoksessa James Rest – Darcia Narvaéz (toim.), *Moral Development in the Professions: Psychology and Applied Ethics*. Lawrence Erlbaum 1994.
- Biggs John – Tang, Catherine, *Teaching for Quality Learning at University*. Fourth Edition, Open University Press 2011.
- Braun, Virginia – Clarke, Victoria, Using Thematic Analysis in Psychology. *Qualitative Research in Psychology* 3(2) 2006, s. 77–101.
- Braun, Virginia – Clarke, Victoria – Josselson, Ruthellen, Conceptual and Design Thinking for Thematic Analysis. *Qualitative Psychology* 9(1) 2022, s. 3–26.
- Cieciuch, Jan, Exploring the Complicated Relationship Between Values and Behaviour, s. 244 teoksessa Sonia Roccas – Lilach Sagiv (toim.), *Values and Behavior*. Springer: Cham 2017.
- Colby, Anne – Sullivan, William, Formation of Professionalism and Purpose: Perspective from the Preparation for the Professions Program. *University of St. Thomas Law Journal* 5(2) 2008, s. 404–427.
- Colquitt, Jason, On the Dimensionality of Organizational Justice: A Construct Validation of a Measure. *Journal of Applied Psychology* 86(3) 2001, s. 386–400.
- Dagilyte, Egle – Coe, Peter, Professionalism in Higher Education: Important not only for Lawyers. *Law Teacher* 48(1) 2014, s. 33–50.

- Dall'Alba, Gloria, Learning Professional Ways of Being: Ambiguities of Becoming. *Educational Philosophy and Theory* 41(1) 2009, s. 34–45.
- Elo, Satu – Kyngäs, Helvi, The Qualitative Content Analysis Process. *Journal of Advanced Nursing* 62(1) 2008, s. 107–115.
- Elster, Andrey – Gelfand, Michele, When Guiding Principles do not Guide: The Moderating Effects of Cultural Tightness on Value-behavior Links. *Journal of Personality* 89(2) 2021, s. 325–337.
- Feather, Norman, Bridging the Gap between Values and Actions, s. 151–192 teoksessa Edward Higgins – Richard Sorrentino (toim.), *Handbook of Motivation and Cognition*, vol. 2 1990. New York: Guilford Press.
- Fisher, Ronald, From Values to Behavior and From Behavior to Values, s. 219–235 teoksessa Sonia Roccas – Lilach Sagiv (toim.), *Values and Behavior*. Springer, Cham 2017.
- Fuchs, Oliver – Lorenz, Emma – Fuchs, Leonard, Generational Differences in Attitudes Towards Work and Career: A Systematic Literature Review on the Preferences of Generations X, Y and Z. *International Journal of Innovative Research and Advanced Studies* 11(7) 2024, s. 54–71.
- Hanel, Paul – Maio, Gregory – Soares, Ana – Vione, Katia – de Holanda Coelho, Gabriel – Gouveia, Valdney – Patil, Appasaheb – Kamble, Shanmukh – Manstead, Antony, Cross-Cultural Differences and Similarities in Human Value Instantiation. *Frontiers in Psychology* 9(849) 2018.
- Helkama, Klaus – Seppälä, Tuija, Arvojen muutos Suomessa 1980-luvulta 2000-luvulle, s. 145–146 teoksessa Risto Heiskala – Eeva Luhtakallio (toim.), *Uusi jako. Miten Suomesta tuli kilpailukyky-yhteiskunta?* Gaudeamus 2006.
- Helkama, Klaus, *Suomalaisten arvot*. SKS 2015.
- Helkama, Klaus – Makkonen, Anna, Työarvot yksilöllisinä ja suomalaisen kulttuurin arvoina. *Työn Tuuli* 1/2020, s. 17–28.
- Hsieh, Hsiu-Fang – Shannon, Sarah, Three Approaches to Qualitative Content Analysis. *Qualitative Health Research* 15(9) 2005, s. 1277–1288.
- Juujärvi, Soile – Myyry, Liisa – Pessa, Kaija, Eettinen herkkyyden ammatillisessa toiminnassa. Tammi 2011.
- Juujärvi, Soile – Myyry, Liisa, Huolenpitoa vai oikeudenmukaisuutta? Sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaisten eettiset ongelmat ja ratkaisukeinot. *Psykologia* 56(1) 2021, s. 4–19.
- Juujärvi, Soile – Nummela, Olli – Sinervo, Timo, Aspects of Ethical Conflicts and Their Implications for Work-Related Well-Being: A Cross-Sectional Study Among Health and Social Care Professionals. *Scandinavian Journal of Work and Organizational Psychology* 8(1) 2023, s. 1–15.
- Kadowaki, Joy, Maintaining Professionalism: Emotional Labor Among Lawyers as Client Advisors. *International Journal of the Legal Profession* 22(3) 2015, s. 323–345.
- Kern, Margaret – Bowling III, Daniel, Character Strengths and Academic Performance in Law Students. *Journal of Research in Personality* 55 2015, s. 25–29.
- Knafo, Ariel – Lilach, Sagiv, Values and Work Environment: Mapping 32 Occupations. *European Journal of Psychology of Education* 19(3) 2004, s. 255–273.
- Koetke, Jonah – Schumann, Karina – Boves, Shauna M – Vaupotič, Nina, The Effect of Seeing Scientists as Intellectually Humble on Trust in Scientists and their Research. *Nature Human Behavior* 9 2025, s. 331–344.
- Leijen, Ingmar – van Herk, Hester – Bardi, Anat, Individual and Generational Value Change in an Adult Population, a 12-year Longitudinal Panel Study. *Scientific Reports* 12 2022, s. 17844.
- Leventhal, Gerald, What Should be done with Equity Theory? New Approaches to the Study of Fairness in Social Relationships, s. 41 teoksessa Kenneth Gergen – Martin Greenberg – Richard Wills (toim.), *Social Exchange*. Advances in Theory and Research. Plenum 2011.
- Moorhead, Richard – Denvir, Catrina – Cahill-O'Callaghan, Rachel – Kouchaki, Maryam – Galoob, Stephen, The Ethical Identity of Law Students. *International Journal of the Legal Profession* 23(3) 2016, s. 235–75.
- Moyo, Mpatisi – Goodyear-Smith, Felicity – Weller, Jennifer – Robb, Gillian – Shulruf, Boaz, Healthcare Practitioners' Personal and Professional Values. *Advances in Health Science Education* 21 2016, s. 257–286.
- Myyry, Liisa – Helkama, Klaus, University Students' Value Priorities and Emotional Empathy. *Educational Psychology* 21(1) 2001, s. 25–40.
- Myyry, Liisa, The Diversity of Value Meanings among University Students. *Scandinavian Journal of Educational Research* 52(6) 2008, s. 549–564.

- Myrny, Liisa – Juujärvi, Soile – Pessa, Kaija, Empathy, Perspective Taking and Personal Values as Predictors of Moral Schemas. *Journal of Moral Education* 39(2) 2010, s. 213–233.
- Myrny, Liisa – Helkama, Klaus – Silver-Kuhalaampi, Mia – Petkova, Kristina – Pires Valentim, Joaquim – Liik, Kadi, Explorations in Reported Moral Behaviours, Values, and Moral Emotions in Four Countries. *Frontiers in Psychology* 12 2021, s. 1–13.
- Palermo, Josephine – Evans, Adrian, Australian Law Students' Values: How They Impact on Ethical Behaviour. *Legal Education Review* 15(1) 2005, s. 1–23.
- Portman, Anneli, From Might to Mandate. Values in Rulers' Public Speeches in Finland 1809-2000. Publications of the Department of Social Research (4) 2014, University of Helsinki.
- Puohiniemi, Martti, Suomalaisen arvomaailman muutos, globalisaatio ja ajan henki. Toinen painos. BoD-Books on Demand 2022.
- Rest, James R., The Major Components of Morality, s. 24–38 teoksessa William Kurtines – Jacob Gerwitz (toim.). *Morality, Moral Behavior, and Moral Development*. New York: Wiley 1984.
- Rowe, Margie – Murray, Moira – Westwood, Fiona, Professionalism in Pre-Practice Legal Education: An Insight into the Universal Nature of Professionalism and the Development of Professional Identity. *Law Teacher* 46(2) 2012, s. 120–131.
- Sagiv, Lilach – Sverdlik, Noga – Schwarz, Norbert, To compete or to cooperate? Values' impact on perception and action in social dilemma games. *European Journal of Social Psychology* 41 2011, s. 64–77.
- Sagiv, Lilach – Roccas, Sonia, How Do Values Affect Behavior? Let Me Count the Ways. *Personality and Social Psychology Review* 25(4) 2021, s. 295–316.
- Sagiv, Lilach – Schwartz, Shalom, Personal Values Across Cultures. *Annual Review of Psychology* (73) 2022, s. 517–546.
- Schwartz, Shalom, Universals in the Content and Structure of Values: Theoretical advances and Empirical Tests in 20 Countries, s. 1–62 teoksessa Mark Zanna (toim.), *Advances in Experimental Social Psychology*. Academic Press San Diego 1992.
- Schwartz, Shalom – Bardi, Anat, Influences of Adaptation to Communist Rule on Value Priorities in Eastern Europe. *Political Psychology* 18(2) 1997, s. 385–410.
- Schwartz, Shalom – Rubel, Tammy, Sex Differences in Value Priorities: Cross-Cultural and Multimethod Studies. *Journal of Personality and Social Psychology* 89(6) 2005, s. 1010–1028.
- Skimina, Ewa – Cieciuch, Jan, Explaining Everyday Behaviours and Situational Context by Personality Metraits and Higher-Order Values. *European Journal of Personality* 34(1) 2020, s. 29–59.
- Sortheix, Florencia – Lönnqvist, Jan-Erik, Person-Group Value Congruence and Subjective Well-Being in Students from Argentina, Bulgaria and Finland: The Role of Interpersonal Relationships. *Journal of Community & Applied Social Psychology* 25(1) 2015 s. 34–48.
- Suedfeld, Peter – Bricic, Jelena, Scoring universal values in the study of terrorist groups and leaders. *Dynamics of Asymmetric Conflict* 4(2) 2011, s. 166–174.
- Sullivan, William, *Work and Integrity: The Crisis and Promise of Professionalism in America*. Jossey-Bass: San Francisco 2005.
- Stratman, James, When Law Students Read Cases: Exploring Relations Between Professional Legal Reasoning Roles and Problem Detection. *Discourse Processes* 34(1) 2002, s. 57–90.
- TENK, Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohje, 2019: <https://tenk.fi/fi/eettinen-ennakkoarviointi>.
- Verkasalo, Markku – Daun, Åke – Niit, Toomas, Universal Values in Estonia, Finland and Sweden. *Ethnologia Europaea* 24(2) 1994, s. 101–117.
- Verkasalo, Markku – Goodwin, Robin – Bezmenova, Irina, Values Following a Major Terrorist Incident: Finnish Adolescent and Student Values Before and After September 11, 2001. *Journal of Applied Social Psychology* 36(1) 2006, s. 144–160.
- Verplanken, Bas – Holland, Rob, Motivated Decision Making: Effects of Activation and Self-centrality of Values on Choices and Behavior. *Journal of Personality and Social Psychology*, 82(3) 2002, s. 434–447.
- Wizner, Stephen, Is Learning to 'Think like a Lawyer' Enough? *Yale Law & Policy Review* 17(1) 1998, s. 583–592.
- Wu, Richard, An Empirical Study of Hong Kong Law Students' Ethical Values: Does Common Law Education Enhance Their Professionalism? *Legal Ethics (Oxford, England)* 20(2) 2017, s. 242–67.
- Žiha, Nikol, Value Education in Law School Curriculum. *Cultivating Moral Autonomy. Pravni Vjesnik* 40(1) 2024, s. 7–29.